

Група 21. Історія України. Урок 4. Воєнні дії на території України в 1916 – на початку 1917 р.
Гісем 10 клас с. 19-23.

Воєнні дії на території України в 1916 — на початку 1917 р.

1. Як розгорталися воєнні дії на Східному фронті в 1916—1917 рр.? 2. Яким було ставлення населення й політиків до війни на її початку?

1. Воєнні дії на українських землях у 1916 — на початку 1917 р.

Найактивніше воєнні дії на Східному фронті відбувалися в 1916 р. У цей час головнокомандувачем російських армій Південно-Західного фронту став О. Брусилов. Досконало вивчивши ситуацію, він розробив наступальну операцію, яка тривала протягом 4 червня — 20 вересня 1916 р. й увійшла в історію як Брусиловський прорив. Він розпочався масованим артилерійським обстрілом австро-угорських позицій по всій лінії фронту, що тривав від 8 до 48 годин. Після цього російські армії загальною кількістю понад 639 тис. осіб перейшли в наступ проти 475 тис. вояків австро-угорської армії. Незабаром вони прорвали оборону, і австро-угорські війська почали відступати. Російська армія взяла Луцьк, а пізніше — Чернівці. Брусиловський прорив дозволив російським військам просунутися до 120 км уперед на лінії фронту в 340 км та оволодіти територією площею 2,5 км². Вони частково відвоювали Західну Волинь, Східну Галичину й Північну Буковину. Однак розвинути наступ російські війська не змогли, оскільки були зупинені 11 німецькими дивізіями, які перекинули сюди із Західного фронту.

На початку вересня 1916 р. фронт стабілізувався на лінії Киселин—Золочів—Бережани—Галич—Станіслав—Ворохта. Австро-німецька та російська армії були неспроможні вести наступальні дії через нестачу зброї, боєприпасів, одягу, продовольства та значні людські втрати. Наприкінці 1916 р. на фронтах Першої світової війни знову почалася позиційна війна. Південно-Західний фронт у такому стані перебував до червня 1917 р.

УСС на вишкочі. Розвадів, 1916 р.

2. Участь УСС у подіях війни 1916 — початку 1917 р.

3 березня 1916 р. полком УСС командував підполковник А. Варивода. Стрільці у складі 55-ї австрійської дивізії утримували позицію в окопах уздовж західного берега річки Стріпи, коли розпочався Брусиловський прорив. У серпні 1916 р. в позиційних боях під Потуторами полк зазнав поразки та відступив. Полк УСС було розформовано, а замість нього створено два курені — бойовий і резервний, який одразу ж відправили в тил. 29—30 вересня 1916 р. вони були оточені російською армією в районі гори Лисоня під Бережанами й розгромлені.

У жовтні 1916 р. залишки полку УСС відвели до Пісочного й Розвадова на Львівщині, де розміщувався навчальний центр для новобранців і фронтовиків, що поверталися до легіону після поранень. Там відбувалося переформування й відродження полку. У його складі було створено окрему Гуцульську сотню кількістю 180 стрільців. Новим командантом полку УСС у грудні 1916 р. було призначено австрійського офіцера майора Ф. Кікаля. У лютому 1917 р. полк повернувся на фронт і зайняв ділянку оборони під Бережанами.

У вересні 1916 — лютому 1917 р., перебуваючи на Волині, полкові старшини на чолі з Д. Вітовським розгорнули масштабну культурно-освітню діяльність. Австрійська влада направила їх до Ковеля, Луцька й Володимира-Волинського, де вони мали організовувати комісаріати для набору рекрутів до армії, оскільки місцеве населення до австрійської влади ставилося вороже. Також за короткий час на Волині було засновано 46 сільських шкіл і прийнято на навчання 800 селянських дітей. 16 старшин і стрільців працювали в них учителями.

3. Політика Росії та Австро-Угорщини в Західній Україні.

На території Західної Волині, Східної Галичини та Північної Буковини, відвойованих в Австро-Угорщини в результаті Брусиловського прориву, російська влада відновила «Генерал-губернаторство областей Австро-Угорщини, зайнятих по праву війни». Воно існувало в липні 1916 — лютому 1917 р. та складалося із Чернівецької та Тернопільської губерній. Очолював його генерал Ф. Трепов. Головним завданням підпорядкована йому адміністрація вважала забезпечення потреб армії, фронту та «уникнення всякої політичної тенденції при управлінні краєм». Щодо українства політика в цей період була не такою жорсткою, як попереднього разу. Навіть видавалися дозволи на відкриття українських шкіл. Однак викладання в школах польською, єврейською, німецькою та іншими мовами заборонялося. У церковній політиці підтримку мала виключно православна церква.

Інтернування — затримання до закінчення війни громадян, військ, суден тощо іншої держави, що перебуває в стані війни, поселення їх у певному місці в умовах обмеженої свободи.

Пошук винних у воєнних поразках спричинив восени 1916 р. другу хвилю переслідувань австро-угорською владою українського населення. Відбувалися нові масові інтернування до концентраційних таборів звинувачених у «москвофільстві» українців. Така ситуація тривала до 7 травня 1917 р., коли за рішенням імператора концентраційні табори було закрито, а заарештованих звільнено.

4. Життя на фронті та в тилу в роки війни. Посилення економічної, соціальної та політичної кризи в Російській та Австро-Угорській імперіях.

Із першого дня війна безупинно точилася на українських землях. Не маючи власної державності, українці були змушені воювати один проти одного в арміях ворожих держав, які ігнорували їхні національні інтереси. Із Наддніпрянської України в роки

війни до російської армії було мобілізовано 3,5 млн осіб, а із Західної України до армії Австро-Угорщини — понад 250 тис. осіб. У селянських господарствах України залишилося менше 39 % працездатного населення, на промислових підприємствах — близько 70 % робітництва.

Потребам фронту підпорядкували промислові підприємства України й залізничний транспорт.

Різко зменшилося забезпечення товарами народного споживання через скорочення виробництва підприємствами легкої та харчової промисловості.

Життєвий рівень більшості верств населення знизився. Величезних збитків війна завдала населенню прикордонних територій України. Так, у деяких повітах Волині в 1915—1916 рр. господарське життя майже припинилося. Відбувалися постійні реквізиції зерна й худоби. Військова та цивільна влада часто використовувала селянство прифронтових районів для примусового риття окопів, будівництва оборонних укріплень, спорудження мостів, відновлення шляхів сполучення тощо.

Серед населення України набуло поширення таке явище, як біженство. Наприкінці 1915 р. у столиці Австрії було вже 137 тис. осіб, що тікали із Західної України. Масштаби переселенських процесів змусили австрійських урядовців організувати спеціальні табори для українських біженців, потік яких, за словами сучасника, «зростав, як повінь, — постійно й нагально». В Австрії для них створили табори у Вольфсбергу, Гмюнді та Гредігу. У них люди жили в досить непоганих умовах: бараки мали опалення, електричне освітлення, каналізацію, водогін. Існували лікарні, централізовані кухні, їдальні, банно-пральні споруди, школи, церкви. Таким чином, система таборів для воєнних біженців стала добре організованим кроком австрійської влади, який, незважаючи на певні незручності, забезпечив гарантований державою захист для українства із прифронтових регіонів.

Біженці в очікуванні роздачі їжі. Полтавська губернія

Яку інформацію про становище біженців у Російській імперії в роки війни можна отримати за ілюстрацією?

Проблема переміщених осіб стала великим лихом і для населення прифронтових територій України, що перебувало під російською владою. При цьому ставлення до біженців із боку вищого російського командування було вкрай жорстоким.

Після прориву в травні 1915 р. німецько-австрійськими військами фронту між Горлице та Громником російські війська отримали наказ, що залишена територія «має бути перетворена на пустелю, тобто звільнена як від населення, так і від усього, що могло

становити для ворога певну цінність». Потім розпочалося масове виселення із цих земель. Чимало людей залишали свої оселі. Вони рухалися залізницями, возами або пішки. Нестача харчів, одягу, взуття й епідемії спричиняли значну смертність, особливо серед людей похилого віку та дітей.

У Києві, Харкові та інших великих містах Наддніпрянщини діяли Комітети допомоги біженцям. Таборів для переселенців влада не створювала. Основні потоки осіб, що тікали від війни, спрямовувалися до центральних губерній Росії. У січні 1916 р. там було зареєстровано 2,7 млн осіб.

Ставлення населення до війни змінилося. Якщо на її початку панували патріотичні настрої, то із часом люди втрачали розуміння сенсу війни. Солдати армій почали усвідомлювати, що вони є заручниками політики своїх урядів.

На початку 1917 р. в соціально-економічному житті країн — учасниць війни посилилися кризові явища.

Висновки. На початку 1917 р. становище держав, які брали участь у війні, погіршилося. Загальне напруження в суспільстві поступово переростало в кризу, яка наближала соціальний вибух.

- У 1916 р. тривав бойовий шлях легіону Українських січових стрільців, який супроводжувався і успіхами, і поразками.
- Політика російської влади, як і австрійської щодо українства, незважаючи на деякі послаблення, залишалася репресивною.

Запитання та завдання

1. Якими були втрати австро-угорської та російської армій на вересень 1916 р.?
2. Числою перемогою завершився бій УСС із російською армією в районі гори Лисоня в 1916 р.?
3. Яку назву мав друкований орган полку УСС?
4. Що таке інтернування?
5. Якою була кількість мобілізованих із Наддніпрянщини до російської армії в роки війни?
6. Назвіть табори для українських біженців, створені австрійською владою.
7. Як відбувалися бойові дії на українських землях у 1916 — на початку 1917 р.?
8. Охарактеризуйте участь УСС у подіях війни 1916 — початку 1917 р.
9. Порівняйте політику, яка здійснювалася російською владою на окупованих землях у 1914—1915 рр. та в 1916 — на початку 1917 р.
10. Охарактеризуйте політику Австро-Угорщини в Західній Україні в цей період.
11. Визначте особливості життя на фронті та в тилу в період війни.
12. Наведіть факти, що свідчать про посилення економічної, соціальної і політичної кризи в Росії та Австро-Угорщині.
13. Простежте за картою атласу перебіг воєнних дій на території України в 1916 — на початку 1917 р.
14. Проведіть дискусію за проблемним питанням: Українські січові стрільці: значення участі українського підрозділу в подіях Першої світової війни.
15. Складіть таблицю «Посилення кризи в Росії та Австро-Угорщині в роки війни».

Сфера життя	Прояви кризи
Економічна	

Соціальна	
Політична	

16. Обґрунтуйте або спростуйте твердження, що розгортання воєнних дій на Південно-Західному фронті в 1916 — на початку 1917 р. призвело до посилення кризових явищ у житті воюючих держав.